

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ІНСТИТУТ КУЛЬТУРИ

На правах рукопису

Білий Леонід Кузьмич

**Соціально-педагогічні умови естетичного виховання дітей
засобами самодіяльної художньої творчості
(на матеріалах театральних студій Криму)**

Спеціальність: 13.00.05. — теорія, методика і
організація культурно-освітньої
діяльності

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ 1994

00778616 (Z)

Дисертацією є рукопис:

Робота виконана в Київському державному інституті
культури

Науковий керівник – доктор педагогічних наук

Поплавський Михайло Михайлович

Офіційні опоненти:

1. Доктор філософських наук, професор – Семашко Олександр
Миколайович
2. Кандидат педагогічних наук, доцент – Цимбалюк Наталя
Миколаївна

Провідна організація – Сімферопольський державний
університет

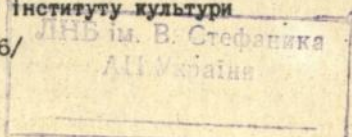
Захист відбудеться "21" червня 1994р.

на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.01.34.02
при Київському державному інституті культури
/м.Київ, вул.Щорса, 36/

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці

Київського державного інституту культури

/м.Київ, вул.Щорса, 36/

Автореферат розісланий " " " 1994р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Загадарчук Г.М.

I. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДИСЕРТАЦІЇ

Актуальність проблеми. В сучасній ситуації загострення загальної кризи, необхідність відродження і розвитку національних культур народів колишніх союзних республік СРСР, а нині суверенних держав, перед наукою і практикою постає завдання оновлення суспільства, свідомості та психології людей засобами культури, духовного і художньо-естетичного виховання. В цих умовах є життєво необхідним пошук нових можливостей в певних напрямках культури /зокрема в художньо-естетичній/ як універсальних засобах та механізмах існування людини.

Нова соціально-економічна реальність /перехід до ринкових відносин, розбудова правової держави і формування громадянського суспільства тощо/ міняє ситуацію в культурі так, що ми можемо говорити про появу нової соціально-культурної ситуації. Поряд з державними активізуються альтернативні громадські рухи в культурній сфері діяльності. Культурне життя стає складнов, багатокладною сферою діяльності. Більше свободи отримують творчі колективи та особисті ініціативи, змінюються критерії та пріоритети соціальних цінностей. Деполітизація та радикальна зміна ідеологією в культурі висуває пріоритет суспільно-естетичного виховання, актуалізації соціальної педагогіки, і соціологічних аспектів естетичного виховання. Конститується нова галузь знання-соціологія естетичного виховання.

В зв'язку з цим формуються нові соціокультурні умови розвитку самодіяльної художньої творчості та естетичного виховання дітей,¹⁰ створюють підвалини для формування педагогічних умов. Виникає потреба дослідження соціально-педагогічних умов, які суттєво впливають на ефективність естетичного виховання. Особливого значення набуває завдання розвитку особистості засобами мистецтва і самодіяльної художньої творчості, у тому числі дитячих театральних студій, що і стає предметом нашого дослідження. Ця ідея набуває нового змісту в зв'язку з реалізацією державної національної програми "Освіта" /Україна XXI ст./, в якій пріоритетним напрямком реформування виховання дітей визначене "Забезпечення високої художньо-естетичної освіти і вихованості особистості", а також розробкою програми "Культура. Просвітництво. Дозвілля".

Набутий досвід театральних студій та колективів художньої

можливість Криму й інших областей України має свою специфіку, що стимулює пошук нових рішень в естетичному вихованні.

В 90-ті роки естетичне виховання набуває рис національної самобутності. Тому застосування системи багатонаціонального естетичного виховання може бути реалізоване лише з урахуванням специфіки кожного регіону.

Новий етап виховання, що складається зараз, характеризується прагненням здійснити синтез наукового знання і практики, посиленням міжпредметних зв'язків. Особливо перспективним є взаємозв'язок педагогіки і мистецтва, художньої творчості, художніх занять, які кристалізуються в системі художньої педагогіки, її галузевих розділів та мистецтва. Стрижневим змістом даної форми художньої практики є естетичне виховання у процесі розвитку художніх здібностей, творчих задатків і можливостей дітей та молоді.

Стан розробки проблеми. Важливою передумовою ефективності естетичного виховання є врахування соціально-педагогічних умов, які диференціюються в залежності від використання засобів. Продовж віків, починаючи з глибокої давнини, проблеми естетичного виховання, особливо підростаючого покоління опрацьовувались в єдності з дослідженням соціально-педагогічних умов. Історична еволюція ролі соціально-педагогічних умов естетичного виховання розкрита в педагогіці, філософії, психології, а також значна увага звертається на те, як соціальні умови впливають на ефективність естетичного виховання / С.Д. Безклубенко, А.В. Луначарський, В.І. Мазепа, Г.В. Плеханов, К.Б. Соколов/.

Важливе методологічне значення для дослідження даної проблеми має теорія естетичного виховання як засіб гармонізації і соціалізації особистості, яка вивчається, як в естетиці, так і в педагогіці / Д.У. Фохт-Бабушкін, М.В. Гончаренко, М.С. Коган, А.С. Макаренко, В.О. Сухомлинський/.

Соціально- культурний контекст як фактор умов естетичного виховання дозволяє визначати детермінанти художнього розвитку особистості / І.А. Зязун, О.Ф. Васильєв, Н.Б. Крилова, М.Ф. Овсянников, Ю.О. Станішевський, В.І. Чепелєв/.

Проведено важливі дослідження соціальних умов естетичного виховання молоді засобами різних видів мистецтв / Д.У. Фохт-Бабушкін, Н.М. Корнієнко, О.М. Семашко/. Суттєві розробки місця і ролі естетичного виховання в системі культурно-освітньої роботи дозво-

ляють більш ґрунтовно бачити визначену проблему у контексті сучасної соціально-культурної ситуації /С.І.Іконнікова, О.С.Карґін, М.М.Поплавський, С.І.Смирнова/.

У світлі згаданого нами відзначається, що соціально-педагогічна природа та комплекс умов самодіяльної художньої творчості не знайшла необхідного висвітлення у сучасних дослідженнях. Тому при реалізації обраного напрямку дослідження ми, крім згаданих, спирались на методологічні розробки і ідеї тих авторів, які займались вивченням історико-культурних та психологічних аспектів естетичного виховання /М.М.Бахтіна, Л.С.Виготського, А.С.Карґін та інш./.

Разом з тим комплексний підхід, який притаманний теорії та методиці культурно-освітньої діяльності, полягає у синтезі цих підходів, функціонуванні їх у певній соціальній системі.

Таким чином, багатогранний феномен естетичного виховання має значний творчий потенціал для дослідження проблеми соціально-педагогічних умов естетичного виховання в новій соціально-культурній ситуації. Висновки, що отримані при дослідженні учбово-виховної, творчої та духовно-практичної форм діяльності дитячих театральних студій, соціологічні дослідження, присвячені вивченню дозвіллевої орієнтації дітей, узагальнення досвіду проведення міжнародних, республіканських та регіональних фестивалів дитячих театрів, аналіз репертуару зразкових дитячих та народних театрів України та Криму – все це створює конструктивні передумови для осмислення самодіяльної художньої творчості як феномену, що має соціально-виховну природу. Разом з тим, недостатньо розробленими, на нашу думку, залишаються питання визначення змісту та ефективності соціально-педагогічних умов естетичного виховання засобами самодіяльної театральної творчості дітей, визначення їх ролі, пріоритетів, змісту та форм діяльності в системі культурно-дозвіллевих закладів в новій соціально-культурній ситуації.

Важливою передумовою успішності даного дослідження є врахування всього контексту художньо-творчої діяльності. В ньому враховуються не тільки об'єктивні /соціальні, культурні та ін./ умови, а й такі, які створюються творчими зусиллями педагогів. Тому темою дисертаційного дослідження обираються соціально-педагогічні умови роботи дитячих театральних самодіяльних студій. Об'єкт

дослідження - художня самодіяльність у формі дитячих театральних студій. Безпосередній предмет вивчення - педагогічні умови та їх вплив на естетичне виховання дітей в театральних колективах.

Як показано в дослідженні, суспільно організовані форми прилучення до світу прекрасного дітей охоплюють 15,1% від загального числа учнів середніх шкіл в Криму і відповідно 15% в Україні в цілому. Наслідок цього - 84,9% дітей та підлітків, не займаються систематично художньою творчістю, є свідченням значних резервів. В той же час заклади культури, які покликані розв'язувати це завдання, працюють з недостатнім навантаженням, маючи ліміт незайнятого часу порядку 70%.

Мета дослідження. Здійснити аналіз естетико-виховної природи соціально-педагогічних умов самодіяльної художньої творчості в цілому, та дитячих театральних студій зокрема, як підґрунтя розробки системи естетичного виховання дітей та юнацтва в Автономній Республіці Крим.

Для досягнення цієї мети у дослідженні визначаються та вирішуються наступні завдання:

- проаналізувати історико-культурні, статистичні та соціологічні тенденції розвитку самодіяльної художньої, в тому числі театральної творчості;
- дослідити особливості соціально-педагогічних умов естетичного виховання дітей засобами театральних студій;
- узагальнити і систематизувати досвід естетичного виховання засобами театру, виходячи з опрацьованих нами принципів соціально-педагогічних умов;
- визначити шляхи та критерії підвищення ефективності естетичного виховання дітей, враховуючи національно-культурну специфіку Криму і реалізації розроблених культурних програм.

Методологічну основу дослідження визначає сформульована у сучасній філософській, соціологічній, педагогічній, психологічній та суміжних науках концепція мистецтва як засобу естетичного та духовного розвитку особистості, принципів теорії і методики культурно-дозвіляєвої діяльності.

В зв'язку з особливостями теми в дослідженні використовуються принципи комплексного підходу, базову основу якого складає концепція естетичного виховання як засобу гармонізації і соціалізації особистості, з урахуванням досвіду педагогічних досліджень,

досягнень соціології культури та естетичного виховання.

Для розв'язання поставлених завдань застосовувалися такі методи дослідження: педагогічні спостереження; соціологічні методи/опитування, інтерв'ю, контент-аналіз, системний аналіз статистичних даних, архівів/; педагогічний експеримент. В роботі також використовується широке коло поточної документації, аналіз репертуару театральних студій. При безпосередній участі автора було проведено соціопедагогічне дослідження спільно з ВНДІ мистецтвознавства "Естетичні потреби населення Криму та соціо-педагогічні проблеми їх реалізації", яке дозволило визначити соціокультурний контекст естетичного виховання засобами театраль-ного мистецтва.

Об'єктом дослідження були учасники художньої самодіяльності в цілому і дитячих театральних студій зокрема; предмет дослідження - соціально-педагогічні умови естетичного виховання дітей засобами самодіяльної художньої творчості.

В основу дослідження було покладено гіпотезу, про формування у новій соціально-культурній ситуації, яка виникла в умовах посткомуністичного суспільства, нових соціально-педагогічних умов естетичного виховання, які повинні бути визначені шляхом їх осмислення в контексті концепції нової культурної стратегії Криму та України, складовою частиною якої є ідея пріоритетності естетичного розвитку населення республіки.

Наукова новизна дослідження. Соціально-педагогічні умови виховання дітей засобами самодіяльних театрів розкривають новий аспект естетичного виховання як окремого відгалуження теорії та методики культурно-совітної і дозвілленої діяльності.

Цей напрямок дослідження конкретизується у наукових положеннях, які мають новизну і виносяться на захист:

- розглядається система соціально-педагогічних умов естетичного виховання засобами дитячих театральних студій в контексті нової соціокультурної реальності;

- доводиться педагогічна доцільність та ефективність раннього естетичного виховання дітей, починаючи з 3-х річного віку, використовуючи, як провідну методику, театральну гру;

- вперше проведено всебічний аналіз ефективності естетичного виховання дітей в учбово-виховному закладі нового типу

/Євпаторійському дитячому театральному комплексу/ та соціально-педагогічний аналіз досвіду самодіяльної художньої творчості дітей різних національностей: - обґрунтовуються форми використання соціально-педагогічних умов естетичного виховання дітей засобами самодіяльної художньої творчості і вводяться в Комплексну програму основних напрямків розвитку культури Криму у період до 2005 року та розроблену за участю автора концепцію естетичного виховання дітей у Республіці Крим.

Теоретичне та практичне значення роботи полягає у тому, що одержані результати конкретизують функціонування у категоріальному апараті теорії та методики культурно-освітньої роботи такої категорії, як соціально-педагогічні умови естетичного виховання дітей.

Теоретичні висновки та узагальнення даного дисертаційного дослідження можуть служити методичною основою практичної роботи по удосконаленню та реорганізації і оптимізації діяльності мережі культурно-освітніх, позашкільних і дозвілєвих закладів.

Матеріали дисертаційного дослідження можуть бути використані в науково-дослідницькій роботі, а також у вузівському курсі теорії та методики культурно-освітньої роботи.

Апробація роботи. Основні положення дисертації обговорено і схвалено на кафедрі історії і теорії культури Сімферопольського державного університету. Результати дослідження застосовуються в навчальній програмі Кримського гуманітарного коледжу на відділенні культури. Рекомендації, сформовані на основі дослідження, відображені у 20 законодавчих і директивних документах державних органів Криму і України: 1. Комплексній програмі основних напрямків розвитку культури Криму в період до 2005 року. 2. Концепції розвитку культури Криму. 3. Концепції цільової державної програми України "Культура. Просвітництво. Дозвілля". 4. Концепції розвитку культури м.Євпаторії та ін.

Ідеї дисертації апробовані в наступних виступах і доповідях: "Концепція розвитку культури Криму" - на обласній науково-практичній конференції в м.Сімферополі 30.09.89 р.; "Морально-естетичне виховання молоді" - на республіканській науковій конференції в м.Ялті 27-29.09.91 р.; "Національні та інтернаціональні фактори в культурному житті Криму і перспективи їх розвитку" - на республіканському симпозиумі "Культура народів України: проблеми збере-

ження і розвитку" м.Київ, 02.10.92 р.; "Народна творчість як фактор духовного розвитку народів Криму" м.Сімферополь, 26-28.04.1993 р. та інші.

2. Структура і основний зміст дисертації.

Дисертація складається з вступу, двох розділів, шести параграфів, висновків, списку використаної літератури. Обсяг роботи 143 сторінок машинописного тексту /126 сторінки основного тексту і 17 сторінок бібліографії: 242 назви/.

У вступі обґрунтовується актуальність обраної проблеми та науково-практична цінність теми дисертації, викладаються мета, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження, а також положення, виснесені на захист; визначаються гіпотеза, наукова новизна, теоретичне і практичне значення дослідження.

У першому розділі роботи - "Соціально-педагогічні основи естетичного виховання засобами самодіяльної художньої творчості" обґрунтовуються методологічні та теоретичні засади дослідження зазначеної проблеми. Виходячи з культурологічних засад, естетичне виховання розглядається як складова частина художньої культури, як форма гармонізації соціуму, соціалізації особистості. Розглядаючи логіку формування теорії естетичного виховання, автор звертає увагу на культурологічний аспект проблеми в історичному і сучасному контексті. /Бо мистецтво за Сухомлинським В.О. - це час і простір, у якому живе краса людського духу"/. Естетичне виховання трактується в широкому історико-теоретичному та прикладному аспектах як засіб гуманізації людини. Викладені у дисертації дані свідчать про те, що соціально-педагогічні умови естетичного виховання людини досліджуються впродовж значного історичного часу.

Естетичне виховання розглядається як система формування суб'єкт - об'єктного відношення до дійсності. Особливу роль тут виконують естетичні потреби, які є основою естетичних відносин, на базі яких розгортаються і набувають реалі ційного змісту інші естетичні категорії: естетичні емоції, почуття, судження, смаки.

Принципово важливим є те, що об'єктивно виділяються три взаємопов'язані і взаємомотивовані рівні естетичного виховання:

1/ науковий; 2/ Інституціонально- державний; 3/ практичний, який включає в себе також діяльність культурно-освітніх та позашкільних закладів. Такий підхід в зв'язку з інтегрованим характером естетичного виховання і специфікою мистецтва створює можливості вивчення даного предмету методами багатьох наук: педагогії, психології, соціології. Особливе значення для мети нашого дослідження має розгляд естетичного виховання в системі соціальної педагогіки, з опорою на досвід соціоестетичних досліджень, на теорію і практику культосвітньої та дозвілєвої діяльності. В зв'язку з цим особливо значення для нашого вивчення набуває педагогіка художньої діяльності.

По різному складались відношення владних структур до естетичного виховання населення у нашій країні. Не дивлячись на деякі успіхи у постановці та вирішенні даної проблеми / у 20-ті, 60-ті, кінець 80-х років/ естетичне виховання не включалось в склад головних напрямків комуністичного виховання населення колишнього СРСР.

Але глибокі зміни у державному та суспільному житті на початку 90-х років, призводять до необхідності розробки та реалізації нової культурної політики. У нерозривному зв'язку з цими явищами змінюється роль і місце естетичного виховання, що знаходить юридичне закріплення в " Основах законодавства України про культуру", де стверджує, що "Держава гарантує здійснення естетичного виховання громадян...". Конкретним розвитком законодавчих положень /зокрема ст.15 "Естетичне виховання"/ є проєкт "Національної державної комплексної програми естетичного виховання". Такий державний підхід до естетичного виховання сприяє на практичному рівні реалізації програми культурного та художньо-естетичного виховання населення, особливо дітей.

Історико-культурне вивчення питання становлення народної творчості дає підстави до висновку, що в останній чверті XIX століття на основі фольклору виникає якісно нове явище - художня самодіяльність. Його початок відзначається появою в Росії і Україні організованих художніх гуртків, театрів, хорів, оркестрів. Художня самодіяльність пройшла складний шлях визнання в суспільній свідомості, долаючи відкриті заборони та утиски з боку владних структур царської Росії та певну однобічність її розвит-

ку в радянські часи. В останні роки, не дивлячись на наявність помітних суперечностей у цій сфері культурного життя, самодіяльна художня творчість населення України користується правовою, політичною та економічною підтримкою з боку держави. Одним із останніх проявів цього є здійснення розробки комплексної державної програми "Культура. Просвітництво. Дозвілля", у якій всебічному розвитку народної творчості надається пріоритетного значення, хоча в практичному плані в її розвитку існує багато організаційних, матеріально-технічних та кадрових проблем.

В розділі висвітлюється основна категорія дослідження "соціально-педагогічні умови естетичного виховання", як комплексна проблема естетичного виховання, яка передбачає обов'язковість активної самостійної участі суб'єкту в різноманітних формах художньої самодіяльності, в тому числі у дитячих театрах, на вивчення досвіду яких звертається особлива увага у нашому дослідженні.

Соціально-педагогічні умови мають багаторівневу структуру, зміст та обсяг. Вони створюються та функціонують в масштабах усього суспільства в плані сприяння естетичному вихованню і ґрунтуються на встановленому рівні соціально-естетичних відносин. На першому рівні ці умови можуть бути економічного, правового, культурного, освітнього, організаційного характеру. Другий рівень - це умови специфічні: розвитку мережі культурних закладів, наявність кадрів, науково-методичне, репертуарне забезпечення. Третій рівень - це рівень художнього середовища і художнього життя людини. Всі вони ґрунтуються на сформованості соціально-естетичних відносин, на рівні художньо-естетичної свідомості і діяльності. П'ятий рівень цієї системи - це створення педагогічної та естетико-виховної ситуації, яка забезпечується рівнем майстерності педагога. Загальна структура соціально-педагогічних умов набуває регіональних особливостей в умовах Криму в цілому і в кожному його регіоні зокрема.

Введення категорії соціально-педагогічних умов дає змогу поставити низку проблем, розробка яких дозволяє ширше охопити закономірності та специфічні особливості розвитку дитячої художньої творчості в Криму. Одна із цих проблем полягає у вивченні індивідуальних особливостей естетичного виховання дітей, що виникають під впливом національних, культурних, історичних та еко-

логічних особливостей регіону. З цією метою визначаються три основних рівні розгляду проблеми: 1/ суспільний; 2/ соціальний; 3/ культурологічний. Однією з принципових вимог до соціально-педагогічної системи естетичного виховання є те, що вона повинна відповідати обґрунтованим нами критеріям цілісності, комплексності та ефективності.

В роботі розкривається, що дитячі театральні студії виконують важливу суспільну функцію формування естетичної свідомості, підвищення художніх смаків, потреб і запитів до такого рівня, який зумовлює можливість кожній особі реалізувати свій творчий потенціал. В зв'язку з цим соціально-педагогічна система естетичного виховання орієнтована не лише на окремо взяту особу, а на більш широке охоплення соціуму, починаючи з мікрогруп і закінчуючи населенням районів, міст, регіонів і республіки вцілому. Вона набуває рис макросоціального характеру державної культурної стратегії. Така система складається із синтезу естетичних, педагогічних, соціологічних і психологічних знань, який дозволяє визначити якісно нові характерні риси досліджуваного об'єкту у досягненні стратегічної мети розвитку художньої самодіяльності - стати "народною академією естетичного виховання" /В.Ф.Передерій/ в нових соціально-культурних умовах.

У другому розділі "Розвиток соціально-педагогічних умов естетичного виховання дітей і підлітків засобами самодіяльної художньої творчості, виходячи з сутності категорій "духовно-практична діяльність", "естетичне освоєння дійсності", взаємозв'язків естетичного і етичного, визначається специфіка естетичного виховання засобами дитячої театральної самодіяльності. Розкривається виховне значення самодіяльного дитячого театру, його різних видів і жанрів, як засобу формування естетично розвиненої особистості. Як показують наші конкретні соціологічні дослідження, естетичне виховання засобами театру є найбільш ефективним і дієвим у порівнянні з іншими видами мистецтва.

Виходячи з аналізу досвіду розвитку колективів самодіяльної художньої творчості в Україні та Криму за останні 15 років, ми дійшли до висновку, що в даному напрямку культури склалась суперечність і, не зважаючи на значний естетико-виховний потенціал театрального жанру, він не набуває бажаного розвитку, а навіть має тенденцію загального скорочення гуртків та учасників в них.

Не дивлячись на те, що ідея "дитячого педагогічного театру" виникла ще за часів Києво-Могилянської академії, практичної діяльності С.Потоцького, її оновлення відбувається надто повільно.

В зв'язку з пошуком оптимальних соціально-педагогічних умов естетичного виховання вивчається досвід роботи дитячих театрів та центрів естетичного виховання в містах Євпаторії, Феодосії, Красноперекопську, Бахчисарайському, Сакському та інших районів Криму.

В цьому розділі проаналізовано результати соціологічних досліджень, проведених в Криму в 1990-1991 р. В ході соціологічного дослідження вивчалась структура дозвілля населення, та оцінка ним ефективності роботи закладів культури. Так з'ясовано, що серед занять школярів, пов'язаних з художньою культурою, провідне місце займає відвідання кіно, прослуховування музичних записів і читання художньої літератури. При цьому кіно, компанії друзів, телевізор і музичні записи - зібрали більш 40% відповідей. В той же час відвідання театрів, концертів, музеїв і виставок, а також аматорські заняття різного роду, в тому числі і мистецтвом, посідають у школярів Криму останні місця - 10 по 14.

Викликає серйозну тривогу істотна деформація структури вільного часу, особливо у школярів старшого і середнього віку. Склався специфічний стереотип проведення дозвілля, що характеризується одноманітністю форм діяльності, схильністю до легких, доступніших видів проведення часу, розважальної спрямованості, що несприяє оптимізації духовного розвитку людини.

Як показано в порівняльному аналізі, дітей, котрі беруть участь в гуртках або факультативах, безпосередньо пов'язаних з мистецтвом, порівняно мало / 7,1%/: причому, найменше їх у школах великих міст /3,5%/.

Не розв'язується ця проблема і державними закладами культури та позашкільного виховання. В цьому переконують дані опитування, де активні форми і заходи, пропоновані закладами культури і мистецтва, мають вдвічі менший попит серед школярів.

В аналізі соціально-педагогічних умов звертається увага на заняття мистецтвом поза школою, відвідуваність закладів художньої культури, ставлення школярів до різних видів мистецтва і до предметів естетичного циклу шкільної програми. Важливе місце в орга-

нізації соціально-педагогічних умов і пошуку їх оптимальної структури має аналіз конкурсу народних театрів - учасників III Все-союзного фестивалю народної творчості, який було проведено 4-11 квітня 1990 року в м.Сімферополі, у програмуванні і вивченні якого брав участь автор.

Вихідними в аналізі педагогічного процесу є бачення таких функцій театральних студій: розвитку, збагачення та зміцнення естетичних почуттів, інтелекту, здатності творити за законами добра і краси. В даному разі звертаємо увагу на вивчення внутрішніх педагогічних умов естетичного виховання в дитячих театральних колективах, працюючих в міському та сільському соціальному середовищі: в паторійських ДТЦ, ТЮГ, зразкового дитячого театру Геройського СБК Сакського, театру ляльок Долинівського СБК Вахчисарайського районів.

Особлива увага звертається на розгляд соціально-педагогічного експерименту, проведеного в впаторійському дитячому театральному центрі "Золотий ключик", створеного в 1987 році, роботу якого проаналізовано до 1994 року. Підтверджується на практиці доцільність залучення до театру дітей 3-річного віку, а не з 6-7 років, як прийнято у відомому досвіді. По-перше, у сучасній міжнародній віковій періодизації 3-річні діти віднесені до першого періоду дитинства. По-друге, в цьому віці дитина /в більшості випадків/ твердо стоїть на ногах, володіє іншими руховими навичками, прийомами, які піддаються просторовим і ритмічним діям. По-третє, у дитини розвиваються активні голосові і мовні задатки дієвої людської психіки, що створює передумови для спілкування і повідомлення.

В зв'язку з цим художньо-педагогічний процес у ДТЦ умовно поділяється на два взаємозв'язаних цикли: 1/ передестетичний або підготовочо-естетичний; 2/ безпосередньо естетичний. За цими критеріями розподіляються навчально-вікові групи театру. З пріоритетом змісту першого циклу побудована система занять у підготовчих групах, де залучаються діти дошкільного віку від 3 до 7 років. Таких груп в ДТЦ - 7 - 300 осіб. За програмою другого циклу з 7 до 15 років - працюють акторські групи - 200 осіб. Кожен цикл характеризується як за змістом, так і за формою специфічної програми навчально-виховної роботи.

Перший схематично побудовано так: педагог - система художніх мікрообразів - дитина. Другий цикл вже складається із значно

більшій кількості компонентів: твір мистецтва /казка, дитяча п'єса/ - педагог /режисер/ - художньо-творчий процес /робота над роллю, репетиції/ - виконавський акт - глядач. Отже, другий цикл, що охоплює п'ять років занять у студії, являє безпосередньо художньо-педагогічний процес естетичного виховання учасників дитячого театру. Кінцева мета навчально-виховного процесу в театрі-студії досягається, на відміну від інших умов і форм естетичного відношення, за рахунок специфічної взаємодії таких факторів, як цілеспрямована педагогічна діяльність керівника студії, активне сприйняття художнього твору і художніх образів учасниками театральної студії та безпосередньої творчої діяльності.

Навчально-виховна робота ДТЦ розглядається як комплексна система в єдності змісту, форм і методики навчання, побудована на принципах гри і диференційованого підходу до кожної вікової групи. Велика увага приділяється, поряд з театром, іншим видам мистецтва - музиці, співам, танцям, живопису, які викладаються високо-професійними фахівцями.

Основним дієвим фактором естетичного виховання в театральній студії є репертуар. В Євпаторійському ДТЦ створено 14 вистав, серед яких відзначено: "Золотий ключик" О.М.Толстого, "Голлий король" Б.Шварца, "Червона шапочка" Ш.Перро, "Кішчин дім" С.Маршака та інші. Отже, в репертуарі вдається поєднувати фольклор, класику і сучасні твори, що створює сприятливі умови для розвитку різноманітних естетичних смаків дітей.

Багаторічний досвід показує, що театр має необхідний потенціал художньо-педагогічних засобів для формування надійного "компасу" у багатоплановому і неоднозначному соціальному світі і, насамперед у сфері художніх цінностей. За допомогою властивих форм у надзвичайно важливий період людського життя - в дитинстві - створюються основи механізму ціннісної орієнтації індивіда у сфері справжніх моральних ідеалів і хибних аморальних аномалій, розширюється безпосередній спектр уявлень про прекрасне і такий його істотний бік, як творчість.

Висвітлюється проведення в 1991 році перший Міжнародний дитячий театральний фестиваль "Євпаторія-91", який став лабораторією культурного обміну і взаємозбагачення художньо-педагогічного досвіду керівників дитячих театрів різних країн, у тому числі Західної Європи і США.

Різноманітність трактувань ефективності естетичного виховання відображає неоднозначність самого поняття. "Ефективність" у свідомості дослідників як щодо предмета і суб"єкта естетичного виховання, так і додо процесів, які забезпечують естетичні відносини та взаємовплив.

В роботі наведено п"ять напрямків, які могли б служити змістовною основою пошуку критерію підвищення ефективності естетичного виховання, серед яких однією з умов є планомірний розвиток відносин "Митець - публіка" в процесі створення художніх творів, а також безпосередньо і за допомогою засобів масової комунікації контактів з мистецтвом. Ця ідея інтерпретується в дієвому аспекті стосовно теми, де в реальній взаємодії учасники художньої самодіяльності мають стосунки не безпосередньо з самим художником, а з творами професійної та народної художньої культури. Виконуючи різні ролі в процесі непрофесійної творчості, учасник художньої самодіяльності виступає не просто як пасивний спостерігач, а є активним суб"єктом у процесі створення, освоєння і пропаганди художніх творів. Естетично-виховний ефект такого активного освоєння досить високий, позитивним підтвердження цьому є плідний досвід творчої та учбово-виховної роботи 166 народних та зразкових самодіяльних театрів України і Криму.

Серед шляхів підвищення ефективності естетичного виховання в нових соціально-педагогічних умовах обґрунтовуються: посилення інтенсивності творчої та художньо-виховної роботи у дитячих театральних гуртках; правове, економічне та організаційне забезпечення діяльності культурно-дозвіллевих закладів; структурна реорганізація і поглиблення координації між культурною і освітньою сферами діяльності; підвищення професійної майстерності кадрів; обов"язкове врахування регіональної та національно-культурної специфіки.

Позитивне значення для підвищення ефективності естетичного виховання має реформування закладів освіти та культури, зокрема створенні 1991 році на базі будинків піонерів 24 районних міських будинків дитячої художньої творчості, 16 центрів культури і дозвілля.

В процесі створення соціально-педагогічних умов естетичного виховання важливого значення надається відродження

нагальних культурно-виховних традицій. Цьому сприяв проведення /починаючи з 1989 року/ республіканських фестивалів творчості народу Криму відзначається що в них беруть активну участь представники усіх національно-культурних груп населення: українців, росіян, кримських татар, вірмен, болгар, греків, білорусів, німців, євреїв та ін. Проведення за участю автора п'яти республіканських фестивалів дає підстави відзначити кількісні та якісні зміни у структурі самодіяльної творчості /зокрема створення у 1993 році 300 нових гуртків та присвоєння звання "народний" та "зразковий" 86 колективам/.

В результаті дослідження досягнуто принципово важливого висновку щодо органічної єдності соціально-культурних, соціально-педагогічних і художньо-педагогічних рівнів. Тому принцип подібної єдності включається як базовий при розробці програм подальшого розвитку самодіяльної художньої творчості в Криму. Перспективи роботи вбачаються у втіленні цих висновків у програмній розробці розвитку культури Криму і програму естетичного виховання.

Принцип врахування особливостей соціально-педагогічних умов, на наш погляд, доцільно брати до уваги в процесі роботи по модернізації культурно-дозвілєвої мережі, що проводиться Міністерством культури Криму.

У заключенні також викладаються основні напрямки комплексної програми естетичного виховання /Проективний зразок 1991 року/.

По темі дисертації опубліковані наступні роботи:

1. Про концепцію розвитку культури в Криму // Обласна науково-практична концепція "Діалектика розвитку міжнаціональних відносин в СРСР в сучасних умовах".. Тези доповідей.-Сімферополь, 1989.-С. 8-12

2. Морально-естетичне виховання молоді в Кримській АРСР // Республіканська науково-практична конференція "Молодь. Духовність. Книга 7": Тези доповідей.- К.: Державна бібліотека України для юнацтва, Інформаційний бюлетень, вип.2, 1992.-с. 5-7

3. Комплексна програма основних напрямків розвитку культури в Кримській області в період до 2005 року/ в співавторстві/. - Сімферополь, 1990. - 1,5 др.л.

4. Потребуєть оновлення // Бібліотека. № 9-10. - М., 1992. - с.6-10.

5. Народна творчість як фактор духовного життя народів Криму // Матеріали республіканської науково-практичної конференції "Культура Криму на межі двох століть: кінець XIX - початок XX ст.ст." - Сімферополь, 1993. - 0,3 др.л.

6. Мистецтво, народжене життям // Із досвіду роботи самодіяльних колективів Республіки Крим. - Сімферополь, 1993. - 1,75 др.л.

7. Концепція державної програми "Культура. Просвітництво. Дозвілля" /за участю автора/. - К., 1993. - 1 др.л.

8. Відродження культури кримських греків в контексті програми розвитку культури народів Криму // Тези міжнародної наукової конференції "Україна - Греція: історія та сучасність". - К., 1993. - С.11-14.

9. Відродження духовності, культури, багатовікових національних традицій народів Криму // Матеріали наради з питань повернення в Україну культурних цінностей. Вип.3. - К.: Національна парламентська бібліотека України, 1994. - с.8-12.

Друк. ІПК ПК. Зам. 2142 Тир. 100

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

457192

AB 30.278